

FÖRSÄKRINGSAVTALS RÄTT

Biförpliktelser och försäkringspremien

Jesper Andersson

Kandidatuppsats i
handelsrätt
Försäkringsavtalsrätt
VT2014

Handledare
Fil.dr. Andreas Inghammar

LUNDS UNIVERSITET
Ekonomihögskolan

Innehållsförteckning

1. Inledning	9
1.1 Bakgrund.....	9
1.2 Syfte.....	9
1.2.1 Problemformulering.....	9
1.3 Avgränsningar.....	10
1.4 Metod och material.....	10
1.5 Disposition.....	11
2. Försäkringens historia	12
2.1 Sjöförsäringen.....	12
2.2 Landskapslagarna.....	12
2.3 Försäkrings- och Haveristadgan.....	12
2.4 Assecurance-Compagniet i Stockholm.....	13
2.5 Civilrättslig harmonisering på 1900-talet.....	13
2.6 Försäkringsrättskommittén.....	13
2.7 GFAL och KFL.....	14
2.8 Tillståndspliktig affärsverksamhet.....	14
3. Nordiskt samarbete	15
3.1 Försäkringsrättsreformen.....	15
3.2 Danmark.....	15
3.3 Finland.....	15
3.4 Norge.....	17
4. Försäkringsavtalslagen	18
4.1 Ikraftträdande och syfte med den nya lagen.....	18
4.2 Tvingande regler.....	18
4.3 Informationsskyldighet.....	18
4.3.1 Marknadsrättsliga sanktioner.....	19
4.3.2 Civilrättsliga sanktioner.....	19
4.4 Premien.....	19

4.4.1	Premieprissättningen.....	20
4.4.2	Dröjsmål med premien.....	20
4.4.3	Kontantklausuler.....	21
4.5	Upplysningsplikten.....	21
4.6	Riskökning.....	21
4.6.1	Objektiv riskökning.....	21
4.6.2	Subjektiv riskökning.....	22
4.7	Framkallande av försäkringsfall.....	22
4.8	Säkerhetsföreskrifter.....	22
4.9	Räddningsplikt.....	23
4.10	Dispositiva bestämmelser.....	23
5.	Praxis.....	24
5.1	Hotellbranden i Södertälje.....	24
5.2	Cykelfallet.....	24
5.3	Villaförsäkringsfallet.....	25
6.	Slutanalys.....	26
6.1	Försäkringens utveckling.....	26
6.2	Harmonisering.....	26
6.3	Nordiskt samarbete.....	26
6.4	Försäkringsavtalslagen idag.....	27
6.4.1	Tvingande reglering.....	27
6.5	Försäkringsbolagets ansvar.....	28
6.5.1	Negativt ansvar.....	28
6.5.2	Ovisshetsprincipen.....	28
6.6	Försäkringstagarens förpliktelser.....	28
6.6.1	Premiebetalning.....	28
6.6.2	Biförpliktelser.....	29
6.6.3	Nedsättning av försäkringsersättningen och pro rata-regeln.....	30
6.7	Domstolspraxis.....	30
6.8	Sociala och försäkringstekniska motiv.....	31

Sammanfattning

Denna kandidatuppsats i handelsrätt behandlar försäkringsavtalslagen efter de nya ändringarna som trädde i kraft den 1 januari 2006. Lagen ersatte den gamla försäkringsavtalslagen och konsumentförsäkringslagen, som numera utgörs av en gemensam försäkringsavtalslag. Uppsatsen behandlar i första hand försäkringsavtalets rättsliga reglering och har syftet att fungera handlingsdirigerande för försäkringstagaren och försäkringsbolaget. Frågor som försäkringsavtalslagen tar sikte på är bland annat försäkringsavtalets villkor, konsumenternas rättigheter och regleringen av försäkringsfall och försäkringsersättning.

Uppsatsen beskriver gällande rätt. Traditionellt juridisk tillvägagångssätt har använts i arbetet med denna uppsats där de sedvanliga rättskällorna med lagtext, förarbeten, praxis och doktrin har tolkats och systematiserats för att belysa gällande rätt. Uppsatsen är främst deskriptiv och belyser försäkringstagarens förpliktelser enligt försäkringsavtalet.

Försäkringen eller riskhantering är viktig ur samhällssynpunkt. Sociala trygghetsaspekter står mot försäkringens varaktiga stabilitet ur ett försäkringstekniskt perspektiv. Den nya lagen är konsumentvänlig och därmed tvingande till konsumentens förmån. Försäkringsavtalet är av särskild karaktär. I samma mening är påföljdssystemet annorlunda utformat än vid vanliga avtalstyper. Försäkringsbolaget åtar sig, mot betalning i form av en försäkringspremie, att stå en viss på förhand bestämd risk åt försäkringstagaren. Risken får inte vara reell utan det måste råda en ovisshetsprincip om det så kallade försäkringsfallet kan komma att inträffa och – om så – träder försäkringsbolagets åtaganden i kraft. Försäkringstagarsidan har flera förpliktelser att beakta enligt försäkringsavtalet. Huvudförpliktelsen består utav premiebetalningen. Vid sidan av denna har försäkringstagaren en rad biförpliktelser att beakta. Bryter försäkringstagaren mot förpliktelserna – kan liknas vid avtalsbrott – så kan ersättningen från försäkringen sättas ned. Nedsättningen görs när det är påkallat enligt en pro rata-regel som i sin tur bygger på en skälighetsbedömning. Nedsättningen kan i princip göras med hela försäkringsersättningens belopp. På de olika sidorna står olika samhälleliga betänkanden. Försäkringens sociala aspekt väger tungt inom konsumentförsäkringen samtidigt som försäkringsbolagen måste kunna driva en affärsmässig verksamhet och försäkringskollektivet inte drabbas av andras olycka i allt för stor utsträckning. Vilket i förlängningen skulle göra försäkringen oattraktiv för alla och en var. I det följande kommer alltså försäkringsavtalsregleringens biförpliktelssystem att belysas.

Summary in English

This bachelor thesis in business law, more specific insurance law, is dealing with the new Insurance Act and the new changes that went into force on the first of January 2006. The New Insurance Act replaced the Old Insurance Act and the Consumer Insurance Act which now consists of a common insurance type. This new act regulates the content of insurance policies, with focus on consumer policies, the business of insurance and the regulation of claim handling.

This essay on Insurance law is descriptive. Legal dogmatic method has been used in the preparation of the essay, where the customary sources of law text, preparatory work, case law and doctrines have been interpreted and systematized to exemplify the new Insurance Act.

Insurance is important for several reasons. Risk management perspectives have been around since ancient times and continues today in more structured forms. Security issues with insurance stability facing the social perspective and often the security perspective have to take a step back to benefit the consumer. The insurance contract is of particular character. In the same sense, the penalty system is differently shaped than the common types of agreements and contract laws. The insurer undertakes, against payment of the insurance premium, to overtake policyholders risk management. The risk may not be real, but is a form of presumptions risk that a incidents that an accident may occur, and –if so– the insurance undertakings come into force. The policyholder has several obligations to consider in the insurance contract. The main obligation consists of premium payment. Alongside this, the policyholder has a series of secondary obligations to consider. If the policyholder breaks his obligations –breach of contract– the policyholder can face his insurance payment being reduced. The reduction is made when it is called for, according to a pro-rata rule, which in turn is based on an assessment of reasonableness. The reduction can in principle be made with the full width of the insurance compensation. Both sides of the coin is considerable from different stand points. The social aspects of the insurance weighs heavily in consumer insurance while insurers must be able to operate a commercial establishment and to insured that the population not will be affected by other people's misfortune in too far. This ultimately will make the insurance unattractive to one and all.

Förkortningar

AvtL	Lag (1915:218) om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område
Ds.	Departementsserien
EU	Europeiska unionen
FAL	Lag (2005:104) om försäkringsavtal
FI	Finansinspektion
GFAL	Lag (1927:77) om försäkringsavtal
KFL	Lag (1980:38) om konsumentförsäkring
NJA	Nytt juridiskt arkiv
SOU	Statens offentliga utredningar

1. Inledning

1.1 Bakgrund

Försäkringen har länge stått i samhällets fokus. Försäkringen tryggar och kompletterar det sociala systemet och är vårt sätt att hantera risker på. Försäkringsavtalet är speciellt till sin karaktär. Det ingås mellan försäkringstagaren och försäkringsgivaren och täcker normalt försäkringstagarens och den försäkrades förutbestämda risker. Risken är endast fiktiv och måste så vara för att försäkringsförhållandet ska fungera. Risken ska i sin tur statistiskt sett motsvara ett visst antal skadehändelser av ett visst slag i samhället.

Försäkringsavtalet är inte ömsesidigt som ett avtal i egentlig mening. Försäkringsbolaget har ensidigt formulerat villkoren och det är heller inte alls säkert att försäkringsbolagets åtaganden inträffar över huvud taget. Åtagandet är endast negativt och träder först in om det så kallade försäkringsfallet inträffar. Inte ens detta är säkert, försäkringstagaren måste dessutom beakta en rad andra regler för att försäkringen ska gälla enligt sitt innehåll.

Försäkringstagaren måste betala försäkringspremien för sin försäkring. Utebliven betalning eller dröjsmål med premien kan få långtgående och kännbara konsekvenser för försäkringstagaren. I tillägg till detta så har försäkringstagaren en rad biförpliktelser att beakta som – om de inte följs – också aktualiserar en form av avtalsbrott som har konsekvenser för möjligheten till försäkringsersättning i sin helhet.

Försäkringstagaren har att beakta olika slags biförpliktelser enligt försäkringsavtalet. Systemet med påföljder inom försäkringsrätten skiljer sig från exempelvis ett kontraktsbrott vid ett köp av varor. Någon skadeståndsskyldighet för försäkringstagaren aktualiseras över huvud taget inte. Istället träder olika nedsättningsgrunder in som påverkar försäkringstagarens försäkringsersättning. Nedsättning kan i princip göras med hela försäkringsbeloppet varför biförpliktelserna också kan ses som omfattningsvillkor i meningen att de i vissa fall utesluter ersättning vid särskilda händelser genom försäkringstagarens såväl positiva som negativa handlande.

1.2 Syfte

Uppsatsens övergripande syfte är att ge en schematisk bild av den nya försäkringsavtalslagen och försäkringstagarens huvudförpliktelse enligt försäkringsavtalet. Uppsatsens fokus är också att analysera försäkringstagarens andra åtaganden enligt försäkringsavtalet och försäkringsavtalslagen samt analysera vilka konsekvenser ett åsidosättande implicerar.

1.2.1 Problemformulering

- Vilka konsekvenser får det vid premiedröjsmål och åsidosättandet av andra förpliktelser enligt försäkringsavtalet för försäkringstagaren och hur motiveras detta från samhällets sida?

1.3 Avgränsningar

Uppsatsen avgränsas till att endast behandla den privata delen av försäkringsrätten även om reglerna och vissa principer i viss mån är transparenta. Den privata sakförsäkringen för konsumenter behandlas och endast där det ansetts nödvändigt har företagsförsäkringen och andra delar uppmärksammats. Uppsatsen avgränsas till att behandla försäkringstagarens förpliktelser enligt försäkringsavtalet och ska inte förstås som någon uttömmande redogörelse, utan de delar författaren ansetts som relevanta har tagits med i det följande arbetet.

1.4 Metod och material

Uppsatsen bygger på den traditionella juridiska metoden. Metoden kan med fördel användas för att med ledning av gällande rätt utreda nuvarande rättsläge. Det försäkringsrättsliga regelverket har kodifierats i försäkringsavtalslagen (2005:104) (FAL) som innehåller vissa väsentliga delar av försäkringsavtalsförhållandet mellan försäkringsbolaget och den försäkrade. I det fall FAL är tvingande är den också enligt rättskällevärdet den högst rankade rättskällan och får i en försäkringsrättslig framställning av detta slag primär betydelse som den grundläggande rättskällan.¹ Avtalslagen gäller parallellt men enligt principen att speciallag går före allmän lag har FAL företräde.² Uppsatsens källurval har bestått i de mest citerade källorna.

Efter lag följer enligt rättskällevärdet förarbetena till lagen. Lagförarbetena skapas i samband med lagen och fyller ofta lagens generella hållning. Enligt Lehrberg kan förarbetena bland annat innehålla redogörelser för förhållanden i den bransch som är föremål för reglering, men också de svårigheter som lagstiftaren ställt inför samt de motiv som ligger till grund för lagstiftningen i det aktuella fallet. Lagförarbetenas betydelse för svensk rätt, i varje fall traditionellt sett, är svår att ignorera även om EU-rättens inträde åter lägger tonvikten på lagtext och praxis.³

Högsta domstolens avgöranden – prejudikaten – har en stor betydelse för rättstillämpningen. Domstolarnas tolkning av lagen i rättspraxis är vägledande och de tenderar att följas av domstolarna. Rättspraxis kan ses som kompletteringar till lagen och prejudikaten har i denna mening, efter lagtexten, den största tyngden som rättskälla.⁴

Den juridiska doktrinen hamnar längst ner i skalan av de traditionella rättskällorna med lag, förarbeten och rättspraxis. Domstolarna har inte lika svårt att avvika från vad som sägs i den juridiska doktrinen från vad som framgår av lagtexten eller ett prejudikat. Viss doktrin, så kallat auktoritär doktrin, tillämpas dock även om den står i strid med andra rättskällor.⁵

Försäkringsavtalet är mellan parterna en viktig rättskälla. Problem kan dock uppstå i det fall försäkringsvillkoren har, i förhållande till FAL:s tvingande regler, motsägelsefulla

¹ Lehrberg, Bert. (2004) *Praktiskt juridisk metod*, Iustus Förlag, s. 73.

² Bengtsson, Bertil. (2007) *Företagsförsäkring*, Norstedts Juridik, s. 21.

³ Lehrberg, *Praktisk juridisk metod*, s. 86.

⁴ Lehrberg, *Praktisk juridisk metod*, s. 97.

⁵ Lehrberg, *Praktisk juridisk metod*, s. 113 f.

villkor. Här får ledning sökas i allmänna avtals- och försäkringsrättsliga principer varvid FAL som speciallag går före AvtL. som allmän lag.

Allmänna principer har också betydelse vid tolkningen av försäkringsavtal – även om försäkringsavtalet hör till den speciella avtalsrätten. För att analysera ett specifikt problem för en viss avtalstyp måste de avtalsrättsliga principerna behärskas. Den allmänna avtalsrätten exempelvis tar sikte på generella gemensamma problem såsom frågor om avtal föreligger, om parts behörighet samt händelser utanför parternas kontroll.⁶

1.5 Disposition

Uppsatsen inleds med en bakgrundsbeskrivning följt av uppsatsens syfte och problemformulering. Därefter följer val av metod samt de avgränsningar som blivit aktuella att göra. Uppsatsens andra kapitel ger en schematisk återblick på riskhanteringen och försäkringsrättens utveckling från den första kända försäkringsformen via medeltiden in i ett nytt millennium och den nya försäkringsavtalslagen. Det nordiska samarbetet med att harmonisera den nordiska civilrätten och därmed också den försäkringsrättsliga delen av civilrätten illustreras i uppsatsens tredje kapitel. Uppsatsens huvuddel inleds med FAL som i den mån det ansetts relevant beskrivs de lege lata i den kronologiska ordning som återges i FAL. Nya lagändringar tas upp i detta kapitel samt de förpliktelser som avspeglar försäkringstagarens åtagande enligt försäkringsavtalet. I uppsatsens femte kapitel följer domstolspraxis från Högsta domstolen. Uppsatsens sjätte kapitel utgör arbetets slutanalys där uppsatsens olika delar analyseras i den ordning de återgetts i huvuddelen av uppsatsen.

⁶ Ramberg, J och Ramberg, C. (2010) *Allmän avtalsrätt*, Norstedts juridik, s. 21 f.

2. Försäkringens historia

2.1 Sjöförsäkringen

Riskhantering i olika former har gamla anor, även om begreppet är relativt nytt. På 2000-talet före Kristus fanns en form av försäkring till sjöss, det s.k. sjölånet. Även en embryomatisk form av transportförsäkring fanns för kamelkaravaner i gamla Babylonien för ca 4000 år sedan⁷. Sjötransporterna har historiskt sett ansetts viktiga för samhällets handel och vandel och har därför också länge stått i samhällets fokus. Sjolånet motsvarade i regel varornas och ibland fartygets värde. Gick sedan fartyg och last förlorade behövde inte lånet betalas tillbaka. Kom skeppet tillbaka med sin last fick redaren däremot betala tillbaka det dyra lånet med ungefär dubbelt så hög ränta som andra lån. En form av premiebetalning. Sjöförsäkringen är den äldsta försäkringsform man känner till.⁸

2.2 Landskapslagarna

Samhället har länge varit föremål för samlade räddningsaktioner. Den medeltida riskhanteringen under 1200-talet var att man gick brandvakt och passade på så att inget skulle förstöra det samhälle man levde i. Misstänkte man brand slog man larm och de som kunde hjälpte till att begränsa skador och angränsade faror. Brandvakten utvecklades så småningom till brandstoder, i vilka man avsatte pengar, som sedan gick till den eller de vars hem som skadats.⁹ Brandstodsplikten som inledningsvis endast hade gällt på landsbygden upprättades även i städerna under 1700-talets början.¹⁰

I Sverige såg försäkringen dagens rättsliga ljus först i och med att en slags brandstodsplikt upptogs i landskapslagarna. Lagarna ålade häradets invånare att hjälpa varandra vid oförvållade olyckor. Brandstodsplikten kodifierades i 1734 års byggningsabalk där det även inlemmades en bestämmelse om att häradsborna skulle bestämma hur mycket som skulle betalas för varje hus som skadats.¹¹

2.3 Försäkrings- och Haveristadgan

Sjöförsäkringen var den första frivilliga försäkringsform som blev föremål för lagstiftarens uppmärksamhet. Den första sjölagen från år 1667 innehöll bestämmelser om försäkring. Bestämmelserna ändrades sedermera genom Försäkrings- och Haveristadgan år 1750 och ersattes drygt 100 år därefter av 1864 års sjölag. Privaträttsliga bestämmelser

⁷ Snellman Falconer J. (red.) et al. (2007) *Privat sakförsäkring*, Studentlitteratur, s. 21.

⁸ Stöth, G., Borssen, K. och Carlsson, S. (2007) *Transportförsäkring – trygghet i affärer*. Industrilitteratur, s. 7.

⁹ Bengtsson, Företagsförsäkring, s. 14.

¹⁰ Snellman Falconer J. (red.) et al., *Privat sakförsäkring*, s. 21 f.

¹¹ Bet. 2004/05:LU4 Ny försäkringsavtalslag, s. 5

om sjöförsäkring togs därefter in i 1891 års sjölag.¹² Försäkringsverksamheten i Sverige liksom i många andra länder tog fart på allvar i samband med industrialismens inträde under 1800-talet.¹³

2.4 Assecurance-Compagniet i Stockholm

Det första försäkringsbolaget som bildades i Sverige hette *Assecurance-Compagniet i Stockholm*. Företaget bildades år 1739 och verksamheten fortsatte fram till 1865. I och med industrialismen och den transporttekniska utvecklingen under 1700- och 1800-talet kom försäkringsverksamheten att utvecklas på ett sätt som tidigare inte varit möjlig. Under denna tid bildades flera sjöförsäkringsbolag.¹⁴

2.5 Civilrättslig harmonisering på 1900-talet

Vid 1900-talets början inleddes lagstiftningsarbetet som radikalt skulle komma att harmonisera de nordiska ländernas civilrättsliga lagar. Lagstiftningsprogrammet ledde till överensstämmande lagstiftning beträffande avtal, avbetalningsköp samt kommission, handelsagenter och handelsresande. På ungefär samma sätt harmoniserades de nordiska försäkringsavtalslagarna. Ett nordiskt samarbete skulle innebära stora praktiska fördelar.¹⁵

2.6 Försäkringsrättskommittén

Det år som nuvarande avtalslag trädde i kraft, år 1915, utökades lagstiftningsprogrammet till att även innefatta försäkringsavtalslagen. Liknande lagar om försäkringsavtal föreslogs i Danmark, Finland, Norge och Sverige. Den svenska lagen (1927:77) om försäkringsavtal (GFAL) trädde i kraft den 8 april 1927, varpå Danmark och Norge år 1930 och Finland år 1933 upprättade sina försäkringsavtalslagar.¹⁶

”Den nu gällande svenska lagen blev den första svenska lag som avser hela försäkringsavtalsrätten. Bortsett från sjöförsäkring hade svensk lagstiftning före FAL i huvudsak reglerat endast den näringsrättsliga sidan av den privata försäkringsverksamheten.^{17,}”

År 1974 tillsattes en Försäkringsrättskommittén i Sverige samt motsvarande kommittéer samma år i Norge och Danmark 1975 och Finland 1977, med syftet att se över de nordiska försäkringsavtalslagarna. Liksom tidigare lagstiftningsarbete inom den civilrättsliga regleringen av försäkringsrätten skedde också denna i nära nordiskt samarbete. Nya försäkringsavtalslagar infördes, som ett resultat av försäkringsrättskommittéerna arbete, i Norge år 1989 och i Finland år 1994.¹⁸

¹² Bet. 2004/05:LU4 Ny försäkringsavtalslag, s. 5

¹³ Snellman Falconer, J. (red.) et al. *Privat sakförsäkring*, s. 21.

¹⁴ Stöth, G., et. al., *Transportförsäkring*, 8.

¹⁵ Bet. 2004/05:LU4 Ny försäkringsavtalslag, s. 6 f.

¹⁶ Bet. 2004/05:LU4 Ny försäkringsavtalslag, s. 5

¹⁷ Bet. 2004/05:LU4 Ny försäkringsavtalslag, s. 5.

¹⁸ Bet. 2004/05:LU4 Ny försäkringsavtalslag, s. 5 f.

2.7 GFAL och KFL

Försäkringsavtalet reglerades parallellt av GFAL och KFL. Två omfattande lagar gällande en avtalstyp fungerade i och för sig men bedömdes något överflödiga trots lagarnas i och för sig praktiska betydelse. KFL, från år 1980, var den lag ur svenskt försäkringsperspektiv som ändrades först. I departementspromemorian *Ds 1993:39 Ny försäkringsavtalslag* föreslogs att GFAL och KFL skulle ersättas med en försäkringsavtalslag. GFAL och KFL slogs så småningom samman till FAL och vissa tvingande och allmänna principer skulle komplettera gällande rätt avfattad i en gemensam försäkringsavtalslag. I den nya lagen reglerades personförsäkringen och konsumentförsäkringen samt företagsförsäkringen.¹⁹

2.8 Tillståndspliktig affärsverksamhet

Försäkringsbolag driver liksom andra näringsidkare sin verksamhet efter affärsmässiga principer. Försäkringsbolagens syfte är att tjäna pengar. Och för att bedriva försäkringsbolag eller försäkringsmäkleri krävs tillstånd från Finansinspektionen, FI. FI bygger stora delar av sitt regelverk på EU-bestämmelser. FI utfärdar tillstånd, eller koncession, för att driva försäkringsverksamhet i Sverige. EU-bestämmelser gör tillståndsplikten transparent inom stora delar av Europa och ett av FI utdelat svenskt tillstånd har giltighet även i andra EU-stater på samma sätt som andra stater med tillstånd får driva försäkringsverksamhet i Sverige. Fri konkurrens på försäkringsområdet, med beaktande av konkurrenslagstiftning, gäller. Försäkringsbolagen har fritt att själva bestämma prissättningen på sina försäkringsprodukter, dvs. försäkringspremiens nivå.²⁰

¹⁹ Prop. 2003/04:150 s. 123 och Bet. 2004/05:LU4 s. 5.

²⁰ Randqvist, M., *Försäkringsboken*, s. Bilda Förlag, s. 60 och Snellan Falconer, *Privat sakförsäkring*, s. 25.

3. Nordiskt samarbete

3.1 Försäkringsrättsreformen

Det ligger i samhällets intresse att kvaliteten inom försäkringsverksamheten säkerställs på olika sätt. Lagstiftningen måste vara anpassad till rådande samhällsförhållandena med ett prognosperspektiv i fokus. 1927 års GFAL var ett bra lagstiftningsarbete i sig, men samhällsutvecklingen gjorde det nödvändigt att uppdatera försäkringsavtalslagarna till den utveckling som rått. Moderna försäkringsavtalslagar hade införts i Norge, Finland och i Sverige, som gemensamt harmoniserat sina köp- och avtalslagar. Även internationella förhållande påkallade en ändring av de gällande försäkringsavtalslagarna.²¹

3.2 Danmark

Den internationalisering som skett runt om i Europa med Schweiz, Storbritannien och Tyskland som föregångare har gjort att även Danmark behövt sett över sina försäkringsrättsliga bestämmelser. En omfattande översyn av försäkringsavtalslagen i Danmark har bland annat tagit sikte på lättnader i upplysningsplikten och där införs en jämningsregel som gör det möjligt att bortse från att försäkringstagaren givit oriktiga upplysningar om försäkringen. Även premiesystemet med dröjsmål har fått en något annorlunda utformning än i Sverige.²²

Vid framkallande av försäkringsfall och om detta gjorts genom grov oaktsamhet, ska en skälighetsbedömning avgöra i vilken utsträckning ersättningen ska ges. Försäkringsbolaget kan emellertid inte friskriva sig från ansvar förutom i de fall då oaktsamheten varit grov. Självförvållad berusning är dock en ansvarfrihetsgrundande omständighet. Anses oaktsamheten inte som grov kan en reduktion av ersättningen göras med högst fem procent. Vad gäller säkerhetsföreskrifter kan nämnas en skillnad med GFAL att bevisbördan för försummelse ligger hos den som har att se till att föreskriften efterlevs.²³

3.3 Finland

Finlands försäkringsavtalslag trädde i kraft år 1994. Den nya försäkringsavtalslagen ersatte 1933 års lag – som i huvuddrag stämde överens med GFAL. Det nordiska samarbetet – och även Finlands lagstiftningsarbete – stämmer väl överens även med den svenska Försäkringsrättskommittén förslag.²⁴ Den finska försäkringsavtalslagen har

²¹ Prop. 2003/04:150 s. 125 och 128.

²² Prop. 2003/04:150 s. 115 f. samt s. 125 och s.128.

²³ Prop. 2003/04:150 s. 115 f.

²⁴ Prop. 2003/04:150 s. 116.

stränga tvingande regler som hindrar avtalsvillkor till nackdel för annan än försäkringstagaren såsom andra försäkrade eller ersättningsberättigande. Bland annat har företagsförsäkringen en lättnadsregel som stipulerar att ett avvikande villkor i individuell försäkring som är till nackdel för försäkringstagaren, är ogiltigt om det i förhållande till en konsument och ”en sådan näringsidkare som, med beaktande av arten eller omfattningen av sin näringsverksamhet samt förhållandena i övrigt, i sin egenskap av försäkringsgivarens avtalspart kan jämföras med en konsument”.²⁵

Bristfällig eller felaktig information kan få civilrättsliga konsekvenser. Försäkringstagaren kan ifråga om bristfällig information förlita sig på den information denne fått även utan informationen. Undantagsbestämmelser kan komma att tappa kraft och inte kunna åberopas av försäkringsbolaget om de inte meddelat dem i informationen i samband med försäkringen. Vidare innehåller den finska lagen vissa tvingande bestämmelser om kontraheringsplikt samt begränsningar i försäkringsbolagets ansvar. Upplivningspliktens uppsåtliga – eller i varje fall inte ringa – åsidosättande kan medföra att ersättningen helt uteblir eller sätts ned enligt pro rata-regeln. Försäkringsbolagen äger även rätten att säga upp försäkringen och påkalla ändringar av villkoren i vissa fall. Liknande bestämmelser finns gällande fareökning och om försäkringstagaren inte anmäler försäkringsfall till försäkringsbolaget inom föreskriven tid.²⁶

Vad gäller skadeförsäkringens del har försäkringsbolaget ansvarsfrihet från ersättningsskyldighet då den försäkrade framkallat försäkringsfallet uppsåtligt. Har försäkringstagaren agerat med grov oaktsamhet kan ersättningen sänkas eller vägras i sin helhet. Avtalsfrihet gäller även frågor om självförvållad berusning som har ett samband med försäkringsfallet. Brott mot säkerhetsföreskrifterna genom mer än ringa oaktsamhet aktualiserar nedsättning av ersättningen som också kan vägras. Liknande bestämmelser finns inom ansvarsförsäkringen när försäkringsfallet framkallats av försäkringstagaren. Den försäkrade kan i vissa fall också få svara för handlande av annan som använder eller tillser försäkrad egendom, dvs. identifikation. Nedsättningsprinciperna har också kodifierats som anvisningar i lagen.²⁷

Ersättning från skadeförsäkringen som överstiger det verkliga värdet av den egendom eller det försäkrade intresset är s.k. överförsäkring och tillåts inte. Berikandeförbudet är generellt och ersättningen begränsad till att återställa skadan. Underförsäkring, när försäkringsbeloppet avsevärt understiger den värdet av egendomen eller det försäkrade intresset, sätts också ned i proportion till den underbetalning som föreligger.²⁸

²⁵ Prop. 2003/04:150 s. 116 f.

²⁶ Prop. 2003/04:150 s. 117.

²⁷ Prop. 2003/04:150 s. 117 f.

²⁸ Prop. 2003/04:150 s. 118.

3.4 Norge

1930 års försäkringsavtalslag ersattes av lov om forsikringsavtaler av 16. juni 1989 nr. 69. Lagen tillkom i samarbete med de svenska och finländska försäkringsrättskommittéerna. Många bestämmelser är också gemensamma med de svenska förarbetena.²⁹

Skadeförsäkringen är, när annat inte anges, tvingande. Vad gäller företagsförsäkringen är reglerna i stort dispositiva. I först hand avses större företag och för att bedömas som ett större företag ska den försäkrade uppfylla två av tre kriterier: det ska ha mer än 250 anställda, det ska ha en omsättning på minst 100 miljoner kronor eller ha egendom som motsvarar 50 miljoner kronor. Sjöförsäkringen samt andra försäkringar med internationella inslag är dispositiva. Konsumentförsäkringen, liksom försäkring för mindre företag i vissa delar, är tvingande men på samma sätt som i Sverige – då som nu – råder principen om produktfrihet. Försäkringsbolagen äger själva bestämma vilka risker de vill försäkra.³⁰

Vid brott mot biförpliktelser som upplysningsplikt, fareökning, säkerhetsföreskrifter, framkallande av försäkringsfall, den försäkrades räddningsplikt och skyldighet att anmäla försäkringsfall kan konsekvensen av avtalsbrott bli nedsättning av ersättningen. Detta görs efter en skälighetsbedömning. När det kommer till framkallande av försäkringsfallet och överträdelse mot räddningsplikten kräver lagen vid den typen av överträdelser som regel grov vårdslöshet för att fritas från ansvar eller nedsättning av försäkringsersättningen. Vidare finns liknande nordiska regler om identifikation, dvs. att försäkringstagaren kan få svara för annans räkning. Företagsförsäkringens regler skiljer sig i vissa delar. Lagen innehåller regler om premien, uppsägning vid dröjsmål och om försäkringsersättningen, för vilken presumtionen om full ersättning för den försäkrades förlust gäller.³¹

Informationsskyldighet vid såväl person- som skadeförsäkring finns i den norska loven om forsikringsavtaler liksom regler vid överträdelse av upplysningsplikten. Vid svek är försäkringsbolaget fritt från ansvar och äger rätten att säga upp avtalet. Om den försäkrades oaktsamhet inte är ringa kan försäkringsersättningen utebli eller sättas ned efter en skälighetsbedömning. Försäkringsbolaget har också rätten att säga upp försäkringen eller få villkoren ändrade.³²

²⁹ Prop. 2003/04:150 s. 119.

³⁰ Prop. 2003/04:150 s. 119 f.

³¹ Prop. 2003/04:150 s. 119.

³² Prop. 2003/04:150 s. 120 f.

4. Försäkringsavtalslagen

4.1 Ikraftträdande och syfte med den nya lagen

Nya FAL trädde i kraft den 1 januari 2006. Lagen ersatte som nämnts GFAL som varit den rådande auktoriteten på området sedan 1927. FAL tillkom i syfte att stärka de försäkrades och ersättningsberättigades ställning mot försäkringsbolagen. Även skyddet för små företag har stärkts i och med FAL. Samtidigt var en anpassning till internationella förhållanden nödvändig.³³ FAL:s harmonisering med de europeiska ländernas försäkringsavtalslagar var viktigt och än större praktiskt betydelse hade likformigheten med de nordiska länderna.³⁴

4.2 Tvingande regler

De olika övervägandena kring FAL:s tvingande reglering ledde till ett omfattande lagstiftningsarbete som inte var helt utan problem. KFL:s tvingande delar överfördes till FAL. GFAL hade endast varit tvingande på vissa punkter. FAL gjordes alltså tvingande och utslöt därmed avtalsfrihet i vissa väsentliga delar. Motiven bakom detta var bland annat försäkringstagarens svaga ställning gentemot försäkringsbolaget. Anledningar till att försäkringstagaren behöver ett extra skydd är att:

1. Försäkringstagaren är ofta i ekonomiskt underläge.
2. Försäkringsbolagen är ofta sakkunnigt överlägsna.
3. Premiernas värde svåra att bedöma.
4. Villkoren är i tillägg till detta ofta svårbegripliga.³⁵

Försäkringens stora betydelse socialt för försäkringstagaren och dennes anhöriga i allmänhet motiverade lagens tvingande regler.³⁶ De tvingade reglerna skulle heller inte påverka försäkringsbolagens affärsmässiga verksamhet i någon märkbar betydelse menade regeringen. Särskilt för sjöförsäkringens del och den internationella konkurrensen har avtalsfrihet inom området betonats.³⁷

4.3 Informationsskyldighet

Försäkringsbolagen är skyldiga att lämna information om försäkringen. Detta ska ske i tre steg. Informationsskyldigheten är försäkringsbolagens viktigaste skyldighet enligt försäkringsavtalet och försäkringsavtalslagen, vid sidan av att betala ut ersättning vid försäkringsfall. Information som underlättar kundens köp av försäkring, s.k.

³³ Bengtsson, *Företagsförsäkring*, s. 32.

³⁴ Prop. 2003/04:150 s. 129.

³⁵ Bengtsson, *Försäkringsavtalsrätt*, s. 125.

³⁶ Bengtsson, *Försäkringsavtalsrätt*, s. 127 f.

³⁷ Bengtsson, *Försäkringsavtalsrätt* s. 129 och prop. 2003/04:150 s. 141.

förköpsinformation, ska lämnas innan dess att försäkringen tecknas. Informationen ska gälla försäkringsvillkoren och andra förhållanden på vilka kunden kan bedöma kostnaden och omfattningen av försäkringen. Exempelvis villkorsändringar. Dessutom ska information lämnas i samband med försäkringens tecknande samt i efterhand i form av en bekräftelse. Inom företagsförsäkringen har en dispositiv regel inlemmats om att information inte behöver lämnas om det kan antas att näringsidkaren saknar behov av den.³⁸

4.3.1 Marknadsrättsliga sanktioner

Det vanliga är att utebliven information får marknadsrättsliga konsekvenser. Försäkringsbolaget kan till exempel av Marknadsdomstolen åläggas att lämna information. Informationsplikten har störst betydelse inom konsumentförsäkringen men försäkringsbolagen kan ändå åläggas att lämna näringsidkare information efter en behovsbedömning.³⁹

4.3.2 Civilrättsliga sanktioner

Åsidosätts informationsplikten kan detta få civilrättsliga konsekvenser för försäkringsbolaget. Underlåter försäkringsbolaget att lämna information gällande ett undantag i försäkringen, får detta inte heller framhållas av försäkringsbolaget. Underlåtenheten innebär i vissa fall att ett villkor inte får återopas av försäkringsbolaget till nackdel för den försäkrade. Försäkringstagaren ska kunna förlita sig på den lämnade informationen.⁴⁰

4.4 Premien

FAL:s femte kapitel behandlar försäkringspremien inom konsumentförsäkringen.⁴¹ Kapitlet tar upp frågor som när premien ska betalas och uppsägning på grund av premiedröjsmål samt förnyelse av försäkringen. Hur själva premiebetalningen ska gå till anges detaljerat i försäkringsbrevet. Premiebetalningen är försäkringstagarens viktigaste förpliktelse. Och dröjsmål med premien är den vanligaste orsaken till att försäkringsbolaget säger upp försäkringen. Inom konsumentförsäkringen ska premien erläggas senast 14 dagar efter det att försäkringsbolaget avsänt ett krav om premiebetalningen till försäkringstagaren. Först efter det förfaller premien till betalning. Det är avsändandet som utgör utgångspunkt för fristen, inte anländandet av kravet. Försäkringstagaren står på detta sätt risken för premien. Det finns dock en del skyddsnet längs vägen dels genom att försäkringsbolaget enligt 5:2 FAL måste säga upp försäkringen med 14 dagar, dels genom att – i det fall meddelandet kommer bort – försäkringstagaren enligt 7:5 FAL får ytterligare en frist. Fjorton dagarsfristen återfinns inom den hyresrättsliga regleringen.⁴²

³⁸ Prop. 2003/04:150 s. 144 och 206 f.

³⁹ Bengtsson, *Försäkringsavtalsrätt*, s. 410 f.

⁴⁰ Bengtsson, *Försäkringsavtalsrätt*, s. 409.

⁴¹ Se bl.a. kap. 8:17 för företagsförsäkringspremien.

⁴² Bengtsson, *Företagsförsäkring*, s. 14 och Bengtsson, *Försäkringsavtalsrätt*, s. 295 f.

I 5:1 2 st. anges att avseende senare premieperioder ska premien betalas senast en månad från den dag då försäkringsbolaget avsände krav på premien. I styckets andra mening stipuleras att i det fall premieperioden är mindre än en månad, då ska premien erläggas på periodens första dag.

I FAL finns en tämligen noggrann reglering av premien. Beloppet har av olika anledningar lämnats åt försäkringsbolagen att själva bestämma. Att inte betala premien är en form av kontraktsbrott även om inte avtalet upphör direkt. I tillägg till detta så har allmänna kontraktsrättsliga principer betydelse vilka anger att dröjsmål av ringa betydelse inte ska ha samma ingripande åtgärder. Har delar eller större del av premien betalats men på grund av skrivfel blivit fel så ska försäkringen fortsatt gälla. Postens slarv med premieavin kan göra att försäkringen sägs upp förutom i de fall då försäkringen betalats under uppsägningstiden. Har någon annan fått i uppdrag att sköta premiebetalningen – exempelvis en försäkringsmäklare – och denna underlåtit detta får försäkringsbolaget säga upp försäkringen som att försäkringstagaren själv underlåtit att betala premien.⁴³ Premiebetalningens betydelse för bland annat försäkringstekniken och försäkringskollektivet innebär en rätt för försäkringsbolagen att säga upp försäkringen att gälla om försäkringstagaren inte betalar premien i tid – utom i det fall dröjsmålet är av ringa betydelse. Dröjsmål med premien aktualiserar därmed en slags hävning av försäkringsavtalet. Försäkringsbolaget kan även använda sig av suspensionsklausuler som gör att försäkringen upphör tills vidare premiebetalning erlagts.⁴⁴

4.4.1 Premieprissättningen

Premien, eller priset på försäkringen, har stor betydelse för försäkringstagarna. Premien ska vara rimlig, konkurrenskraftig och samtidigt vara lönsam för försäkringsbolagen som i likhet med andra företag förhåller sig efter affärsmässiga principer. Olika beräkningsmodeller används vid olika former av försäkringar där det geografiska läget, kundens ålder samt försäkringsbeloppet har betydelse för ersättning vid hemförsäkringen medan det vid villaförsäkringen är husets storlek, standard och utrustning som läggs till grund för premien och vid bilförsäkringen är de viktigaste faktorerna bilmodell, bilens ålder, kundens ålder, bostadsort, årlig körsträcka och antal skadefria år. Det kan dock förekomma avvikelser från dessa kriterier vid konkurrensen med andra försäkringsbolag. Premiens värde följs kontinuerligt upp av försäkringsbolagen. Här beaktas trender och förändringar på marknaden som har betydelse för premiesättningen. Upplysningsplikten har här också en viktig betydelse.⁴⁵

4.4.2 Dröjsmål med premien

Dröjsmål med premien är som ovan nämnts en form av avtalsbrott som aktualiserar hävning av försäkringsavtalet. Dröjer försäkringstagaren med premiebetalningen har försäkringsbolaget rätt att säga upp försäkringen utom i de fall då dröjsmålet är av ringa

⁴³ Se det nedan kallade hotellfallet i Södertälje.

⁴⁴ Bengtsson, *Försäkringsavtalsrätt*, s. 295 ff.

⁴⁵ Snellman Falconer (red.) et al., *Privat sakförsäkring*, s. 28.

betydelse. Det finns dock en del undantag från reglerna till förmån för konsumenten såsom sociala hänsyn. Lagstiftaren har velat skydda försäkringstagaren.⁴⁶

4.4.3 Kontantklausuler

Försäkringsbolagen kan skydda sig mot att försäkringstagare skaffar sig ett gratis skydd genom försäkringen. Problemet har funnits länge och motiverar så kallade kontantklausuler. Försäkringstagaren kan, i de fall premien inte måste betalas direkt, vänta med första premiebetalningen och sedan teckna en försäkring på annat håll när den första sägs upp på grund av den uteblivna premiebetalningen. Försäkringsbolaget kan alltså göra undantag i den annars tvingande kontraheringsplikten genom att vägra försäkring under denna förutsättning. Kontantklausuler får dock endast användas då det är motiverat bland annat med beaktande av försäkringens art.⁴⁷

4.5 Upplysningsplikten

I 4:1 FAL regleras försäkringstagarens upplysningsplikt. Försäkringstagaren föreläggs att upplysa om förhållanden som kan ha betydelse för frågan om försäkringen ska meddelas. Någon vittgående skyldighet att berätta om allt mellan himmel och jord har inte försäkringstagaren, däremot ska denna lämna riktiga och fullständiga svar på försäkringsbolagets frågor. Här blir emellertid också frågor av betydelse som uttryckligen inte nämnts men som omfattas av frågans formulering.⁴⁸

Upplysningsplikten spelar mindre roll vid konsumentförsäkring än vid företags- och personförsäkring. Den som vill teckna företagsförsäkring måste lämna riktiga uppgifter om den risk som ska försäkras, eftersom försäkringsbolaget med risken i beaktande måste bedöma försäkringspremiens storlek. För företagsförsäkringens del regleras upplysningsplikten i FAL 8:8. Även under försäkringstiden ska försäkringstagaren, om ändrade förhållanden så påkallar, upplysa om förhållanden som har betydelse för försäkringen. Handlar försäkringstagaren i strid mot tro och heder eller genom svek blir avtalet ogiltigt. Avtalsrättsliga bestämmelser tillämpas på situationen. En förutsättning för reducering av försäkringsersättning är vidare att det föreligger samband mellan den felaktiga upplysningen och skadan enligt 8:9 FAL.⁴⁹ Inom företagsförsäkringen finns även en spontan upplysningsplikt i frågor som har uppenbar betydelse för risken.⁵⁰

4.6 Riskökning

4.6.1 Objektiv riskökning

Riskökning eller fareökning regleras bland annat i 4:3 FAL. Man gör en åtskillnad mellan objektiv och subjektiv riskökning där objektiv riskökning tar sikte på situationer som uppkommer utan försäkringstagarens vilja. Exempel på detta är brott mot

⁴⁶ Bengtsson, *Försäkringsavtalsrätt*, s. 295 ff.

⁴⁷ Prop. 2003/04:150 s. 252 f.

⁴⁸ Bengtsson, *Försäkringsavtalslagen*, s. 260 och s. 296 f.

⁴⁹ Bengtsson, *Företagsförsäkring*, s. 35 f.

⁵⁰ Prop. 2003/04:150 s. 211.

anmälningsplikten. Försäkringsfall måste anmälas till försäkringsbolaget snarast efter händelsen som aktualiserar försäkringsfallet. En liknande riskökningsbestämmelse finns i 8:10 FAL in fine för företagsförsäkringens del.⁵¹

4.6.2 Subjektiv riskökning

Med subjektiv riskökning avses situationer som försäkringstagaren själv på olika sätt medverkat till såsom att förvara brandfarliga vätskor i lokalen, om detta inte gjorts förut. Vid riskökning kan försäkringsbolaget vara helt eller delvis fritt från ansvar enligt 8:10 FAL. Vid subjektiv riskökning inom företagsförsäkringen hänvisas till reglerna om framkallande av försäkringsfallet och om åsidosättande av säkerhetsföreskrifter.⁵²

4.7 Framkallande av försäkringsfall

När försäkringstagaren framkallat försäkringsfallet uppsåtligt utgår inte ersättning ut från försäkringen. Enligt FAL 4:5 3 st. så faller såväl medvetet riskhandlande som medveten underlåtenhet in under denna bestämmelse. Vid grov oaktsamhet eller vårdslöshet gäller samma bestämmelse. Grov vårdslöshet aktualiseras när försäkringstagaren varit vårdslös två gånger.

4.8 Säkerhetsföreskrifter

Säkerhetsföreskrifter regleras bland annat i 4:6 FAL. Med säkerhetsföreskrifter avses en föreskrift om vissa bestämda handlingssätt eller anordningar som är ägnade att förebygga eller begränsa skada eller om vissa bestämda kvalifikationer hos den försäkrade – som främst har betydelse för företagsförsäkringens del. Säkerhetsföreskrifterna framgår av försäkringsvillkoren.⁵³

Försummelse att låsa ett motorfordon är ett exempel på icke ringa oaktsamhet. Medan oaktsamhet såsom att inte låsa ytterdörren till bostaden en kortare stund liksom att under begränsad tid förvara brandfarligt material anses som smärre förbiseenden som ska lämna försäkringsersättningen oducerad. Eftersom säkerhetsföreskriften endast under kortare tid förbisets. Dessutom ska förbiseendet haft ett samband med skadan. Att exempelvis lämna dörren öppen, medans tjuven tar sig in genom ett låst fönster, är inte att se som ett relevant förbiseende av säkerhetsföreskriften. I det fall nedsättning görs på grund av åsidosättande av säkerhetsföreskrifter ska detta ske efter en skälighetsbedömning.⁵⁴

Har försäkringsbolaget åberopat en säkerhetsföreskrift har redan försäkringsfallet tangerats, låt vara att försäkringstagaren åsidosatt en förpliktelse enligt försäkringsavtalet. För att försäkringsbolaget över huvud taget ska få använda en säkerhetsföreskrift mot försäkringstagaren krävs att säkerhetsföreskriften på något sätt framhållits samt att dess konsekvenser för ersättningen angetts. Har så inte varit fallet kan de heller inte framhållas vid försäkringsfall. Säkerhetsföreskrifterna återges vanligen i efterköpsinformationen –

⁵¹ Bengtsson, *Företagsförsäkring*, s. 36 f. och Bengtsson, *Försäkringsavtalslagen*, s. 266 f.

⁵² Bengtsson, *Företagsförsäkring*, s. 36 f. och Bengtsson, *Försäkringsavtalslagen*, s. 266 f.

⁵³ Bengtsson, *Försäkringsavtalslagen*, s. 277 ff.

⁵⁴ Bengtsson, *Försäkringsavtalslagen*, s. 277 ff.

bekräftelsen – och inom företagsförsäkringen kan det räcka med en hänvisning till ett villkor eller en författning.⁵⁵

4.9 Räddningsplikt

Försäkringstagarens räddningsplikt regleras för konsumentförsäkringen i FAL 4:7 och för företagsförsäkringen i FAL 8:13. Räddningsplikten tar sikte på redan inträffad skada och försäkringstagarens skyldighet att försöka minska skadans omfattning. Försäkringstagaren ska efter förmåga vidta åtgärder som begränsar skadans utbredning. Underlåtenhet av räddningsplikten – som bedöms som uppsåtlig eller kvalificerad vårdslöshet enligt 4:5 2 st. om framkallande av försäkringsfallet – kan aktualisera nedsättning av ersättningen. Detta görs efter en skälighetsbedömning. Det krävs som regel mer av en företagare än av en privatperson och en arbetsledare inom företagsförsäkringen har exempelvis en mer vittgående räddningsplikt än en vanlig anställd.⁵⁶

4.10 Dispositiva bestämmelser

Sjö- och transportförsäkringen liksom kreditförsäkringen är av olika skäl dispositiva. Redarföretagen är ofta stora sammanslutningar som på egen hand kan tillvarata sina intressen. Ett omvänt tänkesätt används vid konsumentförsäkringen. Avtalsfriheten har betonats i den internationella konkurrensen för sjöförsäkringens del. Lagen har också gjorts dispositiv i dessa delar. Vissa kollektiva försäkringar utesluts också från FAL:s tvingande regler eftersom de i många fall företräds av stora organisationer. Produktfrihetsprincipen innebär att försäkringsbolagen själva bestämmer vilka risker de vill försäkra. Bakom detta övervägande ligger försäkringstekniska argument om premiens stabilitet.⁵⁷

⁵⁵ Bengtsson, *Försäkringsavtalslagen*, s. 280 f.

⁵⁶ Bengtsson, *Företagsförsäkring*, s. 40.

⁵⁷ Bengtsson, *Försäkringsavtalslagen*, s. 129.

5. Praxis

5.1 Hotellbranden i Södertälje

I NJA 1992 s. 782 hade brandförsäkringen – en företagsförsäkring – för ett hotell upphört att gälla enligt en bestämmelse i försäkringsavtalet eftersom premien inte hade betalats i tid. En försäkringsmäklare var för tillfället anlitad att förvalta hotellets försäkringar när branden inträffade.

Fallet rörde en hotellbrand i Södertälje där försäkringspremien kommit försäkringsbolaget tillhanda samma dag som branden bröts ut. Försäkringsbolagets ansvar inträder dock normalt dagen efter det att premiebetalningen skett. För att förhindra missbruk av försäkringen. I det aktuella fallet fanns bestämmelsen om premiebetalningen med i försäkringsvillkoren, som försäkringsmäklaren hade hand om för tillfället. I premieavierna som hotellet hade fanns inte några uppgifter om förfallodag eller sista betalningsdag.

Den författningstext som ligger till grund för försäkringsbolagets inställning är punkten D.3.1 i företagsförsäkringen, en kontantklausul, som har följande lydelse.

Premien ska betalas i förskott. Bolagets ansvarighet inträder vid försäkringstidens början, även om premien ännu inte har betalats. Detta gäller endast under förutsättning att premien betalas inom 14 dagar efter det att bolaget skickat ut premieavin.

I det fall premien inte betalats inom 14 dagar efter utsändningen av avi föreligger dröjsmål med premiebetalningen. Hinner försäkringstagaren betala in premien innan dess att försäkringen sagts upp inträder försäkringsbolagets ansvarighet först dagen efter premiebetalningen.

HD:s dom i målet visar betydelsen av att erlægga försäkringspremien i tid för försäkringens giltighet. Att det är en företagsförsäkring har troligtvis viss betydelse för utgången i målet.

5.2 Cykelfallet

I NJA 1987 s. 383 hade ett försäkringsbolag velat undanta cykelstödsmomenten ur en hemförsäkring på grund av det stora antalet cyklar som hade blivit stulna för försäkringstagaren. Försäkringstagaren ansåg inte att försäkringsbolaget hade rätt att säga upp den del av försäkringen som avsåg cykelstöld och överklagade försäkringsbolagets beslut.

Försäkringstagaren hade tecknat en så kallad stor hemförsäkring. I försäkringen ingick ett moment som tog sikte på stöld av cykel. Försäkringstagaren hade fått cyklar stulna under år 1982 den 1 april, den 25 maj, den 28 augusti och den 11 september samt under år 1983

den 9 juli och den 15 oktober. Efter de fem första stöldtillfällena sade försäkringsbolaget upp försäkringen i den delen den avsåg cykelstöd enligt 15 § 1 st. KFL. Försäkringstagaren motsatte sig dock uppsägningen av försäkringen eftersom särskilda skäl för att säga upp försäkringen saknades.

Försäkringsinspektionen menade att den enskildes behov av att få sin egendom ersatt måste sättas i förhållande till försäkringskollektivets intresse av att premien inte blir för hög genom att vissa försäkringstagare har starkt förhöjd och onormal riskbild. Och i de fall det ingår ett moment – såsom cykelstödsmomentet – i hemförsäkringen ska man kunna frigöra sig från just detta mer riskutsatta moment. Försäkringsinspektionen fann försäkringsbolagets agerande rimligt.

HD framförde, i likhet med TR och HovR, att stödfrekvensen i och för sig var ovanligt hög men eftersom försäkringsfallen skett på en ort där stödfrekvenserna på cyklar är förhållandevis höga kan inte detta utgöra särskilda skäl i den mening som försäkringsbolaget avser. Det har därmed inte funnits särskilda skäl för försäkringsbolaget att säga upp försäkringen.

5.3 Villaförsäkringsfallet

NJA 1988 s. 17 rörde en villaförsäkring som ägdes av två makar. Försäkringen hade sagts upp av försäkringsbolaget på grund av att premien inte betalats. Kort därefter brann villan ned. Frågan var om uppsägningen av försäkringen var giltig.

Två makar, A. och R., hade en gemensam hemförsäkring där det ingick ett brandskyddsmoment. Bostadsbyggnaden med däri befintligt lösöre brann ned helt den 13 maj 1992. A. väckte talan mot Länsförsäkringar vid *Jönköpings TR* och yrkade att TR:n skulle fastställa att Länsförsäkringar var skyldigt att utge ersättning för brandskadan. Länsförsäkringar bestred yrkandet och gjorde gällande att försäkringen hade annullerats den 16 april 1992.

Försäkringsbolaget menade att R. stod som försäkringstagare och A. stod som försäkrad. Skyddet för försäkringstagaren och den försäkrade är i dessa fall lika. Men skyldigheter såsom att betala premien ligger i första hand hos försäkringstagaren. A. hade dock enligt egen utsago till mäklaren påkallat ändring. R. stod som försäkringstagare också som avimottagare. Makarna flyttade sedermera isär och R. flyttade till annan ort medans A. bodde kvar i bostaden vilken hon tilldelats efter bodelningen. R., som försäkringstagare, fick slutligen meddelande om uppsägning av försäkringen skickade till sin nya adress. Några premiebetalningar av R. gjordes dock inte under uppsägningstiden. Ej heller eftersände R. eller på annat sätt medvetandegjorde A. om försäkringsavierna gällande försäkringspremien. Villan ödelades senare i en brand och försäkringsbolaget menade att villan saknade försäkring för den aktuella tidpunkten eftersom premien inte betalats.

TR och HovR biföll båda försäkringstagarens yrkanden om försäkringsfall. HD däremot menade att N. som försäkringstagare hade mottagit uppsägningen av försäkringen och eftersom N. också är försäkringstagare är han dessutom rätt person för uppsägningsmeddelandet från försäkringsbolaget. HD lämnar därmed A:s yrkanden utan bifall.

6. Slutanalys

6.1 Försäkringens utveckling

Redan tidigt gick man brandvakt och såg till att inget skulle hända det samhälle man levde i. Räddningsaktioner var mer eller mindre strukturerade och man hjälptes åt när fara var å färde. Sjöförsäkringens betydelse för handel och vandel tydliggörs genom den tidiga reglering som fanns och det så kallade sjölånet. En dåtida form av premiebetalning med samma grundsyfte som försäkringen har idag. Att skapa trygghet för medborgarna och säkerställa vissa samhällliga funktioner. Riskhantering med andra ord.

Brandsstodsplikten blev sedermera obligatorisk och bestämmelsen togs in i 1734 års byggningsabalk. Brandsstodsplikten som först endast gällde häradsinvånarna på landsbygden utvidgades till att även gälla de som levde i storstäderna. Först i och med industrialismen tog dock försäkringsverksamheten fart på allvar i Sverige och övriga länder.

6.2 Harmonisering

På samma sätt som de nordiska länderna samordnade sina civilrättsliga lagar så följde även den försäkringsrättsliga regleringen omfattande harmoniseringsarbete. Stora praktiska fördelar skulle komma av ett nordiskt samarbete. Lagarna överensstämmer i stora delar både strukturellt och materiellt. Också Europa har som en naturlig följd av EU-samarbetet liknande lagar på det försäkringsrättsliga området liksom i övrigt. FI inspekterar försäkringsverksamheten och tillståndsplikten – koncession – gäller både negativt som positivt även i andra europeiska länder.

Försäkringsmarknaden är idag i stora delar anpassad till det europeiska samarbetet. Inom EU råder dessutom etableringsfrihet med fri konkurrens som en prägel på den inre marknaden inom EU. Frihetsprincipen gäller även försäkringsprodukten och försäkringsbolagen har själva att välja vad de vill försäkra och kanske särskilt vilket pris produkterna – försäkringen – ska ha. Prissättningen – eller premien – är en viktig del i konkurrensen och idag har många andra länder etablerat försäkringsverksamhet i Sverige.

6.3 Nordiskt samarbete

Såväl Sverige som Norge och Finland gick mot liknande försäkringsrättsliga lagar. Tvingande regler till förmån för försäkringstagaren gäller generellt. Även om lagarna skiljde sig på vissa punkter stämde de i allt väsentligt överens. De gamla försäkringsavtalslagarna i de nordiska länderna stämde i stora delar överens och på samma sätt kom även en modernisering att i allt väsentligt vara likformig. Praktiska fördelar ligger givetvis till grund för dessa gränsöverskridande och likformliga överväganden.

Brott mot biförpliktelserna i försäkringsavtalet har liknande regler i de nordiska länderna. Sammantaget kan man se liknade samhälleliga överväganden kring försäkringsrättsliga bestämmelser. Bland annat finns spärrar för att inte beivra missbruk med försäkringspremien där den försäkrade genom att vänta med första premiebetalningen och sedan säga upp försäkringen för att under tiden ha ett fullgott försäkringsskydd.

6.4 Försäkringsavtalslagen idag

Nya FAL grundas på ett omfattande lagstiftningsarbete och trädde i kraft den 1 januari 2006. Lagen ersatte en i och för sig väl författad och övervägd – dock föråldrad – lag som fyllt sin funktion i det samhällsklimat som rått i Sverige. Samhällets förändring de senaste decennierna har gjort det nödvändigt att uppdatera flera olika lagområden däribland det försäkringsrättsliga området. FAL bygger dock i allt väsentligt på GAL. FAL en fusion av KFL och GFAL och i stora delar lämnats tvingande.

FAL innehåller i första hand handlingsdirektiv för försäkringsgivaren och försäkringstagaren, dvs. hur parterna enligt avtalet ska uppträda. Av olika anledningar har lagstiftaren som sagt velat lämna vissa delar oreglerade. FAL reglerar inte premiestorlek eller ansvarsbelopp vilket bland annat har med konkurrensen på den fria marknaden att göra. Försäkringsbolagen måste ju också ur ett försäkringsekonomiskt perspektiv vara lönsamma.

Informationsplikten betonas genomgående i FAL. Som vi sett ovan kan försäkringsbolagens tillkortakommanden vad gäller information innan dess att försäkringen meddelas innebära civilrättsliga konsekvenser till förmån för försäkringstagaren. I det fall försäkringsbolagen gör ett undantag gällande som inte meddelats genom exempelvis förköpsinformationen får inte undantaget göras gällande mot försäkringstagaren. Ett icke informerat undantag kan på detta sätt på negativ materiell giltighet. Liknande regler om informationsplikt finns för övrigt i våra nordiska grannländer.

Det kan tyckas att informationsplikten har tagit till sin spets och att för mycket fokus lagts på just försäkringsbolagens informationsskyldighet. I brist på förpliktelser och möjligen också för att få en slags jämvikt i avtalsförhållandet till konsumenterna. Stora delar av lagen har alltså lämnats åt just försäkringsbolagens skyldighet att lämna information. Man kan ifrågasätta värdet av en sådan långtgående informationsplikt.

6.4.1 Tvingande reglering

FAL:s tvingande reglering motiveras från samhällets sida av att försäkringstagaren ofta är i ett ekonomiskt underläge. Försäkringsbolagen är i tillägg till detta ofta sakkunniga inom sitt område på samma sätt som premien är svår att beräkna för en försäkringstagare. I tillägg till detta så är ofta försäkringsvillkoren snåriga och svåra att förstå för försäkringstagarna. Försäkringens stora sociala betydelse är vad som i slutänden motiveras dess tvingande reglering. Som en motvikt till de sociala motiv som finns på försäkringstagarens sida så har de ansetts viktigt att försäkringsbolaget ska få avtalsfrihet i olika situationer. Bland dessa kan produktfrihetsprincipen och premieprissättningen framhållas som områden där det råder avtalsfrihet för försäkringsbolagen.

Försäkringsbolagen driver affärsmässig verksamhet precis som andra vinstdrivande företag med affärsmässiga principer som yttersta mål. Ett exempel är sjöförsäkringen, som inte är tvingande, där lagstiftaren ansett att branschen kan ta hand om sig själv då ofta stora redarföretag som kan tillvarata sina egna intressen står bakom många sjötransporter. Som synes är det på vågskålens andra sida ekonomiska motiv som styr.

6.5 Försäkringsbolagets ansvar

6.5.1 Negativt ansvar

Försäkringsbolaget ska i det fall deras ansvar träder in betala ersättning till försäkringstagaren eller den försäkrade enligt försäkringsavtalet. Försäkringsbolaget bär endast en negativ risk i meningen att det förmodade försäkringsfallet kanske inte alls inträffar. Risken kanske aldrig realiserar. Försäkringsbolaget bär endast en presumtionsrisk om att försäkringsfall kan komma inträffa och detta är också en förutsättning för försäkringen.

6.5.2 Ovisshetsprincipen

En viktig försäkringsrättslig princip är enligt förarbetena till FAL att ovisshet måste råda om försäkringsfallet kommer att inträffa eller i varje fall när detta kommer att ske. Kan man med säkerhet förutse att en skada uppkommer, eller kan försäkringstagaren själv bestämma när detta inträffar, saknar försäkringsavtalet mening. Risken kan som ovan nämnts inte vara reell.

6.6 Försäkringstagarens förpliktelser

6.6.1 Premiebetalning

Försäkringstagarens viktigaste förpliktelse enligt försäkringsavtalet är att betala priset för försäkringen. Priset eller premien utgör försäkringstagarens huvudförpliktelse. Till skillnad från flera av försäkringstagarens biförpliktelser innebär dröjsmål med premien att försäkringen inte kan göras gällande och konsekvenserna kan liknas vid ett vanligt avtalsbrott. Försäkringen sägs upp. Dock inte utan livlinor. Lagstiftaren har velat ge, i varje fall konsumenten, vissa lättnader kring premiedröjsmål. Samtidigt står försäkringstagaren risken för premiens betalning. Försäkringstagaren har dock i regel 14 dagar på sig att betala premien efter kravbrev från försäkringsbolaget. Först efter detta förfaller premien till betalning. Under vissa förutsättningar kan premiebetalningen vara först efter en månad, då försäkringen fortsätter gälla efter detta datum. Liknade frister finns inom hyreslagen och syftet är att lagstiftaren har velat ge hyrestagaren på samma sätt som försäkringstagaren en chans att betala även om fristen överskridits.

Man har velat förhindra missbruk genom denna ordning. Det är inte helt ovanligt att försäkringstagaren åtnjuter försäkringsskydd – i det fall premien inte måste betalas direkt – och sedan när premien automatisk sägs upp på grund av premiedröjsmålet så tecknas försäkringstagaren en ny försäkring på ett annat försäkringsbolag. Ytterligare skydd har försäkringstagaren genom att dröjsmålet med premien inte får vara ringa. I dessa fall får

försäkringsbolaget inte säga upp försäkringen att gälla. Suspensionsklausuler är en annan säkerhetsventil för att förhindra missbruk av försäkringen. Klausulen upphäver försäkringsavtalet i det fall premien inte betalats och kan från försäkringsbolagens sida med fördel användas tillsammans med kontantklausuler, som av namnet ger vid handen att försäkringen ska betalas i förskott för att gälla.

Betydelsen av att betala premien i tid kanske synliggörs genom hotellfallet i Södertälje. I försäkringsvillkoren fanns en form av kontantklausul men det ges också möjligheten att inom 14 dagar betala premien. I det aktuella fallet hade en försäkringsförmedlare att se till att premien betalades. Premien betalades dock först efter 14 dagar hade gått, precis på dagen för branden, men enligt villkoren börjar försäkringen att gälla först dagen efter premiebetalningen gjorts. Också detta en slags säkerhetsventil mot missbruk. Konsekvensen blev att hotellet saknade försäkringsskydd i form av brandförsäkring eftersom premien inte betalats i tid. Det betonades bland annat i domen att det rörde sig om ett kommersiellt förhållande. Utgången hade troligtvis blivit annorlunda om det handlade om en konsumentförsäkring. Domstolarna tenderar att känna med den försäkrade och inte sällan döms till den försäkrades fördel även om händelsen kanske inte på ett tydligt sätt uppfyller förutsättningarna för ett försäkringsfall. Trots de speciella omständigheter som förelåg har man inte ansett att försäkringsersättning ska betalas ut i Hotellfallet i Södertälje.

Försäkringspremiens storlek är också betingad av var försäkringstagaren bor och försäkringspremien är exempelvis dyrare i storstäder där riskerna är högre.

6.6.2 Biförpliktelser

Försäkringstagaren har inte bara premiebetalningen att tänka på även om det är försäkringstagarens viktigaste åtagande enligt försäkringsavtalet. För att begränsa försäkringens omfattning, vilket det givetvis handlar om när underlåtenhet i vissa fall kan generera 100 % nedsättning av försäkringsersättningen, har olika aktsamhetskrav och säkerhetsföreskrifter och en tämligen vittgående upplysningsplikt inlemmats i försäkringsvillkoren och försäkringsavtalslagen.

Försäkringstagaren måste beakta säkerhetsföreskrifter såsom att låsa dörrar och fönster vid hemförsäkringen. Det är viktigt att skilja ett undantag från en säkerhetsföreskrift, inbrott genom fönster och dörrar undantags ju inte försäkringen utan föreskrifterna tar sikte på betydelsen av att låsa dessa för att eliminera riskmomentet. Vad gäller upplysningsplikten måste försäkringstagaren inte svara på alla frågor mellan himmel och jord, däremot måste han lämna korrekta uppgifter och svara på försäkringsbolagets frågor. Det bör dock vara väsentliga förhållanden som läggs till grund som dessutom är relevanta och inte ovidkommande felaktiga upplysningar. Och som ovan nämnts måste också frågor vars omfattning rymmer ett visst svar besvaras sanningsenligt och fullständigt. Försäkringstagaren får heller inte öka risken för försäkringsfall och inte heller framkalla försäkringsfallet. Vid framkallande av försäkringsfall som inte är ringa kan försäkringsersättningen helt och hållet utebli liksom vid väsentliga brott mot upplysningsplikten. Övriga biförpliktelser implicerar endast nedsättning av försäkringsersättningen. En viktig princip som kan hittas inom skadeståndsrätten är

adekvat kausalitet, orsakssamband, där skadan – som i försäkringsfall underlåtenheten att följa exv. säkerhetsföreskrifter – måste ha ett relevant samband med underlåtenheten. Kom tjuven in genom dörren trots att dörren var låst men inte fönstret, spelar det ingen roll att fönstret var öppet då tjuven kom in genom den låsta dörren.

6.6.3 Nedsättning av försäkringsersättningen och pro rata-regeln

Ett försäkringsavtal har som synes en särskild karaktär. Avtalet är inte ömsesidigt i egentlig mening och försäkringsbolaget tar en allt annat än absolut risk att det så kallade försäkringsfallet ska inträffa. Någon säker motprestation kan aldrig avtalas om på ett relevant sätt och det skulle dessutom strida mot försäkringsrättsliga principer. Försäkringstagaren är ofta i underläge och i tillägg till detta så är det försäkringsbolaget som ensidigt utformat villkoren i försäkringsavtalet. Men får således sällan själva vara med och påverka avtalsinnehållet.

På samma sätt har de konsekvenser som följer av ett avtalsbrott andra implikationer än ett vanligt avtalsbrott i ett reguljärt avtalsförhållande. I normalfallet när en part bryter mot villkoren i avtalet så kan motparten häva avtalet. Inom försäkringsrätten sker detta endast undantagsvis och den vanligaste konsekvensen är nedsättning av den ersättning som kommer av försäkringsfallet. Försäkringsersättningen kan också sättas ned enligt pro rata-regeln om försäkringstagaren bryter mot fareökningsinstitutet eller upplysningsplikten. Nedsättningen görs då beroende av nollpunkten och ett avvikande ifrån den situation som skulle varit om försäkringstagaren spelat med öppna kort eller inte ökat faran. Pro rata-regeln bygger alltså på en skälighetsbedömning som ofta tar hänsyn till försäkringstagaren.

Vad gäller oskäligen undantag i försäkringen får allmänna avtalsrättsliga principer tillämpas. Här får AvtL:s jämningsklausul transparent giltighet även inom försäkringsavtalsrätten vid oskäligen avtalsförhållanden. FAL:s tvingande regler, i varje fall på företagsförsäkringssidan, kan ses som en positiv effekt av 36 § sparsamma tillämpning i förhållande till näringsidkare.

6.7 Domstolspraxis

I den förhållandevis sparsamma praxis som refererats ovan kan flera överväganden utkristalliseras. Hotellfallet i Södertälje handlade rörde en företagsförsäkring och domstolen var noga med att poängtera att det handlade om ett kommersiellt avtalsförhållande i det specifika fallet. Man kan kanske dra den slutsatsen att dessa omständigheter i ett konsumentförhållande hade haft andra inte lika ingripande effekter för försäkringstagaren.

I det ovan kallade cykelfallet låg olika samhällsliga motiv till grund för båda sidors argument. Såväl sociala som försäkringstekniska. De försäkringstekniska argumenten kan också ses som allmänpreventiva synpunkter. Samtidigt som det enskilda skyddsbehovet inte hur som helst får eftersättas så ska inte försäkringskollektivet som stort behöva betala för enskilda aktörers oproportionerliga oaktsamhet eller vårdslöshet med sin egendom. Detta torde i slutänden ha en demoraliserande effekt som skulle skada förtroendet för försäkringssystemet och i slutänden försäkringsprodukternas attraktivitet för var och en.

Det ska nämnas att det inte var frågan om en uppsägning av hela hemförsäkringen utan endast momentet som tog sikte på cykelstöld. Det kan ju ifrågasättas om just cykelstöldsmomentet har så stor social betydelse för försäkringstagaren. Det är inte heller sällan som domstolarna ”känner med” den försäkrade och dömer till dennes fördel när försäkringsbolagen klampat för hårt fram. Det torde handla om tycka-synd-om-mentalitet och andra anledningar till dessa ställningstagande synes överflödiga.

Domstolarna är dock inte alltid välvilliga att utan vidare medge de försäkrades orätt, utan i många fall tolkas försäkringsvillkoren restriktivt till förmån för försäkringsbolaget trots att det handlar om konsumentförsäkring och det faktum att den försäkrade genom ställningstagandet hamnar i en tämligen betungande situation. I villaförsäkringsfallet hade försäkringspremien inte betalats i tid på grund av separation och adressändring. Båda underinstanser har dömt till den försäkrades fördel. HD menade att det i och för sig fanns oklara omständigheter kring de orsaker som låg till grund för premiedröjsmålet men att det däremot står klart att försäkringstagaren enligt avtalet hade mottagit uppsägningen av försäkringen. Den medförsäkrade som numera bodde i villan fick därmed inte ut ersättning.

I detta fall har underinstanserna tolkat försäkringsvillkoren extensivt vilket som sagt inte är helt ovanligt vid konsumentförsäkringen där man tar olika sociala ställningstagande vid sidan av vad försäkringsvillkorens och lagens stipulerar. Även här hade HD kunnat döma till försäkringstagarens fördel. Eftersom det finns ett utrymme för domstolarna att ta liknande hänsyn är det svårt att sja om hur domstolarna dömer i det enskilda fallet.

Man förutsätter att försäkringsavtalet ingås på motpartens, dvs. försäkringsbolagets villkor. Detta kan också vara en av anledningarna till att domstolarna ofta tolkar avtalsvillkoren till förmån för försäkringstagaren.

6.8 Sociala och försäkringstekniska motiv

I FAL utkristalliseras en rad betänkanden för såväl försäkringstagar- som försäkringsgivarsidan. Å ena sidan betonas det faktum att försäkringsbolagen måste kunna driva sin verksamhet efter affärsmässiga principer med lönsamhet som yttersta drivkraft. Å den andra sidan måste försäkringen de facto ge det skydd som den är satt för att täcka. Domstolarna gör samtidigt en tämligen smal rågång mellan vad som å ena sidan är ett ersättningsberättigat försäkringsfall och å den andra vad som inte är ett ersättningsberättigat försäkringsapspråk.

Premiebetalningen är den viktigaste förpliktelsen enligt försäkringsavtalet och av naturliga skäl måste man vara restriktiv med synen på dröjsmål. Försäkringstekniska avväganden ligger i förgrunden för ett sådant resonemang liksom då försäkringstagaren eftersatt upplysningsplikten eller framkallat försäkringsfallet. Det är inte rimligt att försäkringskollektivet ska betala för andras försäkringsfusk. Detta kan rubba det allmänna förtroendet för försäkringssystemet i sin helhet.

Det är viktigt att försäkringen inte missbrukas. Försäkringsbolagen måste därmed vara restriktiva när de bedömer försäkringsfall och andra kriterier som har med ersättningen att göra. Misstror försäkringstagare andra försäkringstagares ärliga avsikter med sina

försäkringar tenderar även dessa att tänja på gränserna vilket i slutänden skulle påverka såväl försäkringsprodukterna som försäkringspremiens stabilitet. Det så kallade berikandeförbudet är en viktig förutsättning för försäkringstekniska överväganden.

De olika biförpliktelserna i försäkringsavtalet är en naturlig konsekvens av ett avtal med särskild karaktär såsom försäkringsavtalet. De olika förpliktelserna som försäkringsavtalet innehåller är till för att begränsa försäkringens omfattning samtidigt som missbruk och bedrägerier ska reduceras. Försäkringssystemet ska ha stabilitet samtidigt som försäkringstagarna ska få det skydd som de tror sig omfattas av genom försäkringen. Den sociala aspekten tar som synes inte sikte på några direkta materiella bestämmelser utan gäller generellt där den sociala aspekten i konsumentförhållande görs gällande. Dessutom präglas försäkringsavtalsförhållandet av allmänna ömsesidighetsaspekter där den part som är starkare också får bära det tyngre lasset.

Källförteckning

Offentligt tryck

Proposition 2003/04:150 Ny försäkringsavtalslag Del 1

Proposition 2003/04:150 Ny försäkringsavtalslag Del 2

Proposition 2003/04:150 Ny försäkringsavtalslag Del 3

Betänkandet 2004/05:LU4 Ny försäkringsavtalslag

Litteratur

Andersson Van Kesbeeck, Fredrik., *Försäkringsfusk – tillvägagångssätt, straffansvar och försäkringsutredning*, Santérus Academic Press

Bengtsson, Bertil., *Företagsförsäkring*, 2007, Norstedts Juridik.

Bengtsson, Bertil., *Försäkringsavtalsrätt*, 2010, Norstedts Juridik.

Bengtsson, Bertil., *Försäkringsrätt*, 2012, Norstedts Juridik.

Lehrberg, Bert., *Praktisk juridisk metod*, 2004, Iustus Förlag

Ramberg, Jan och Ramberg, Christina., (2010) *Allmän avtalsrätt*, åttonde upplagan, Norstedts juridik.

Randqvist, Madeleine., *Försäkringsboken*, s. Bilda Förlag

Snellman Falconer, Johanna., (red.), Etsare, Ulrika., Larsson, Magnus. och Ljung, Lasse., *Privat sakförsäkring*, Studentlitteratur, 2007.

Stöth, Göran., Borssen, Klas., och Carlsson, Stig., (2007) *Transportförsäkring – trygghet i affärer*. Industrilitteratur.

Rättsfall

NJA 1987 s. 383

NJA 1992 s. 782

NJA 1999 s. 188